2. Кальченко А. Г. Логістика : підручник / А. Г. Кальченко. – К. : КНЕУ, 2003. – 284 с.
3. Петракова Е. А. Экономический оптимум и траектория развития цепей поставок / Е. А. Петракова // Известия Санкт-Петербургского университета экономики и финансов. – 2011. – № 6. – С. 10-15.
4. Кузьмичева М. Б. Проблема развития товародвижения мяса и мясных продуктов / М. Б. Кузьмичева // Мясная индустрия. – 2006. – N 4. – С. 20-25.
5. Марковина Е. А. Администрирование цепей поставок на рынке скоропортящейся продукции / Е. А. Марковина // Коммерция и логистика : сб. науч. тр. Вып. 11 / под. ред. В. В. Щербакова, А. В. Парфенова, Е. А. Смирновой. – СПб. : Изд-во СПГУЭФ, 2012.
6. Соглашение о международных перевозках скоропортящихся пищевых продуктов и о специальных транспортных средствах, предназначенных для этих перевозок (СПС) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.unece.org/trans/main/wp11/wp11fdoc/Atprus.pdf.

◄●►

УДК 330.117 : 338.433

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОПТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

***Н. Павленчик**, к. е. н., доцент*
Львівський національний аграрний університет

Павленчик Н. Нормативно-правове забезпечення діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції
Показано доцільність державного регулювання функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції. Аналізується стан нормативно-правового забезпечення діяльності цих ринків. Особлива увага зосереджена на аналізі положень Закону України "Про оптові ринки сільськогосподарської продукції".
***Ключові слова:** ринок сільськогосподарської продукції, оптовий ринок, нормативно-правове забезпечення, державне регулювання.*

Pavlenchyk N. Normatively and legal providing of agricultural production wholesale markets activity
The expedience of agricultural production wholesale markets functioning governmental regulation is shown. The state of normatively and legal providing of those markets activity is analyzed. The special attention is concentrated on the analysis of the Law of Ukraine provisions "About the wholesale markets of agricultural produce".
***Key words:** market of agricultural production, wholesale market, normatively and legal providing, governmental control.*

Павленчик Н. Нормативно-правовое обеспечение деятельности оптовых рынков сельскохозяйственной продукции
Показана целесообразность государственного регулирования функционирующих оптовых рынков сельскохозяйственной продукции. Проанализировано состояние нормативно-правового обеспечения деятельности этих рынков. Особое внимание сосредоточено на анализе положений Закона Украины "Об оптовых рынках сельскохозяйственной продукции".
***Ключевые слова:** рынок сельскохозяйственной продукции, оптовый рынок, нормативно-правовое обеспечение, государственное регулирование.*

Постановка проблеми. Ринок, як цілісна самоорганізована система, що уособлює певний порядок відносин, з одного боку, виконує функцію соціального організатора суспільного виробництва на макрорівні, спонукаючи до діяльності суб'єктів господарю-

вання, а з іншого – створює і забезпечує умови для ефективного розвитку спільноти підприємців. Зазначені мотивація і підґрунтя мають місце і на рівні інших учасників сфери виробництва, розподілу, обміну і споживання. Однак ринок не завжди забезпечує соціальну справедливість, і у ринкових умовах не завжди дія законів попиту і пропозиції проявляється адекватно. Низка бізнесменів у змові, навіть за наявності на ринку достатньої кількості продукції певного виду, свідомо можуть підвищувати ціни на неї з метою одержання надприбутків. Особливо негативно проявляється це на ринку сільськогосподарської продукції, у форматі якого до просування продукції від виробника до споживача долучається значна кількість інфраструктурних елементів, посередників, підприємств переробки і учасників реалізації готового продукту.

У зв'язку з цим суспільство і держава повинні за допомогою формування відповідних економічних та юридичних засад забезпечити сприятливі умови функціонування різних інфраструктурних елементів, і особливо на рівні оптового ринку сільськогосподарської продукції, для формування середовища стабільного ціноутворення, чим знизити негативний вплив на забезпечення належного життєвого рівня населення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вдосконалення ринкових відносин, у тому числі й діяльності підприємців, ретельно досліджувалися визначними вченими світового рівня, такими як М. Кейнс, К. Маркс, А. Маршалл, Х. Найт, А. Сміт, А. Шумпетер та ін. Проблеми доцільності державного регулювання аграрних відносин ґрунтовно вивчали й вітчизняні вчені-економісти: С. Дусановський, Ф. Горбонос, Ф. Кропивко, М. Малік, Н. Міщенко, І. Михасюк, А. Павленчик, П. Саблук, І. Червен, Г. Черевко, Г. Шпикуляк, В. Юрчишин та ін. Їх дослідження спрямовані на розробку рекомендацій і пропозицій та пошук можливостей удосконалення відносин, які б забезпечували раціональний розподіл і перерозподіл сільськогосподарської продукції, зниження витрат у аграрній галузі, стимулювали б збільшення обсягів виробництва продукції та створювали сприятливі умови для її реалізації. Їх доробок, напрацювання і рекомендації і нині є досить актуальними, впровадження яких може сприяти ефективному розв'язанню багатьох проблем на ринку сільськогосподарської продукції. Однак, на нашу думку, нині потребує також більшої уваги дослідження еволюції та спрямованості правових механізмів інституційних засад створення і функціонування ринку сільськогосподарської продукції та державного регулювання відносин між його учасниками, і зокрема на оптовому рівні.

Постановка завдання. Метою статті є показати доцільність нормативно-правового забезпечення та використання механізмів державного регулювання взаємовідносин між виробниками і споживачами, спрямованих на підвищення ефективності діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу. Створення та діяльність оптових ринків сільськогосподарської продукції передбачає визначення норм і вимог функціонування всіх його учасників. Основною метою організації їх системи є врегулювання відносин між виробниками і споживачами аграрної продукції на основі обґрунтованого ціноутворення; організація, забезпечення і регулювання механізму фінансових взаємовідносин; організація руху товаропотоків і фінансових ресурсів; інформаційне забезпечення про кон'юнктуру ринку; організація та контроль за якістю продукції; розвиток і вдосконалення матеріально-технічної бази зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції; підвищення рівня забезпеченості споживачів вітчизняною сільськогосподарською продукцією; збільшення обсягів експорту та зменшення її імпорту завдяки координації діяльності оптових ринків.

Важливим підґрунтям для створення і функціонування оптових ринків сільськогосподарської продукції є загал потреб і вигод, яких потребує як сторона виробників, так і споживачів (табл. 1).

Проте ринок сільськогосподарської продукції, на оптовому рівні, з низки об'єктивних причин не завжди в змозі самостійно раціонально і справедливо врегулювати відносини між виробниками і споживачами на користь останніх. У зв'язку з цим на державному рівні виникає необхідність їх регулювання в ручному режимі за допомогою прийняття низки нормативно-правових актів інститутами законодавчої і виконавчої влади.

Таблиця 1

Чинники зумовленості створення оптових ринків сільськогосподарської продукції*

Для виробників	Для споживачів
Інформаційне забезпечення про стан кон'юнктури ринку	Інформація про ціни та наявність продукції
Постійний контроль за якістю продукції	Конкурентне середовище і врівноваження цін на продукцію
Встановлення ціни реалізації, адекватної вартості товару	Можливість вибору товару відповідно до власних уподобань
Наявність досконалої конкуренції	Мінімізація кількості посередників
Можливість постачання та збуту сільськогосподарської продукції на ринку протягом цілого року	У разі купівлі великих партій – зниження ціни
Формування крупних партій продукції	Не обмежується можливість роздрібної торгівлі
Можливість налагодження довготермінових комерційних взаємовідносин	Концентрація продукції у визначеному місці та її наявність протягом року
Наявність інфраструктурних елементів та надання послуг з пакування і зберігання продукції	Використання закономірностей сезонного та добового коливання ціни
Встановлення торговельних місць та їх облаштування	Зростання кон'юнктури ринку
Формування реклами, промоція продукції	Контроль за санітарно-гігієнічними нормами
Встановлення чіткого графіка роботи	Проведення виставкових та рекламних акцій

**Джерело: власні дослідження автора.*

Важливими серед них останніми роками були: Господарський кодекс [1; 2], Закон України "Про оптові ринки сільськогосподарської продукції" [3]; Постанова Кабінету Міністрів України "Про Концепцію розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції" [4], Державна цільова програма створення оптових ринків сільськогосподарської продукції [5] та ін. (див. рис.).

Дія сукупності нормативно-правових актів, що були прийняті в країні з метою розвитку аграрного сектору економіки, як правило, була спрямована на покращання функціонування ринку сільськогосподарської продукції, з одного боку, у площині вдосконалення його організаційно-економічного механізму, а з іншого – на зміцнення сталості зв'язків і вираження сутності між суспільно необхідною працею та цінами товарів за відносної відповідності попиту і пропозиції.

Із сукупності прийнятих нормативно-правових актів значна частина мала форму прямого безпосереднього впливу на процеси та явища, що відбувалися на ринку сільськогосподарської продукції, у результаті чого врегульовувалася взаємозалежність між кількістю товарів, які хотіли придбати споживачі, і обсягом товарів, що пропонували виробники, на умовах взаємоузгодженості.

До того ж протягом часу незалежності в Україні була прийнята низка нормативно-правових актів, як наприклад: Закони України "Про зерно та ринок зерна", "Про державну підтримку сільського господарства", "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року" [6], Указ Президента України "Про заходи щодо прискорення розвитку аграрного ринку" та ін., які законодавчо не лише забезпечували становлення ринкових відносин в аграрному секторі економіки, а й своїми положеннями, безперечно, певною мірою впливали на регулювання розвитку і формування відносин на ринку сільськогосподарської продукції, у тому числі на оптовому рівні. Проте цей вплив мав опосередкований характер.

Важливим правилом до положень нормативно-правових актів стала вимога – забезпечити створення законодавчо визначених і чітко окреслених умов, які сприяли б встановленню довірливих взаємовідносин між учасниками ринку з реалізації їх інтересів та гарантуванню прозорості й законності операцій на ринку сільськогосподарської продукції.

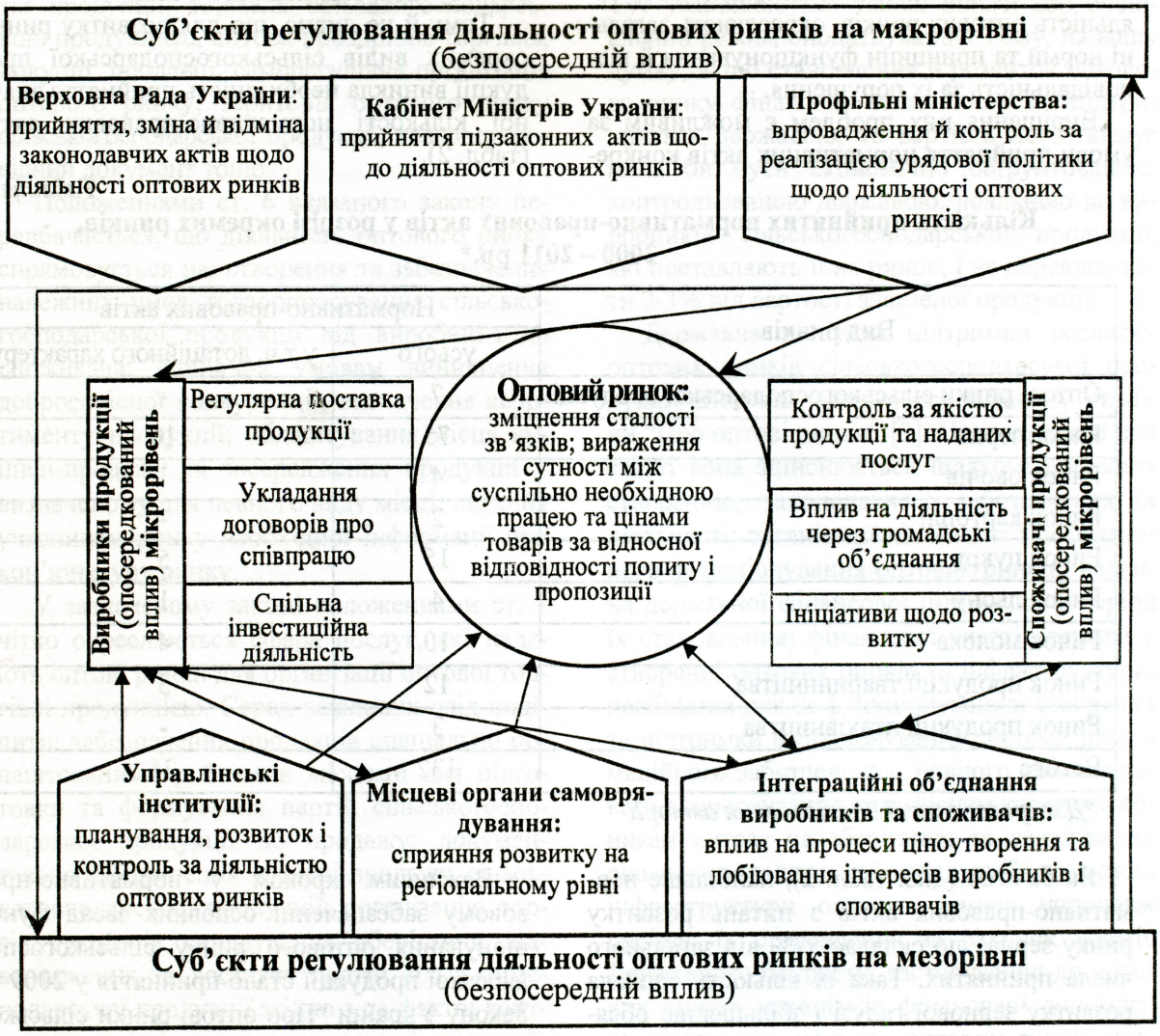

Рис. Модель взаємодії регулювальних процесів у сфері правового забезпечення діяльності оптових ринків*.

**Джерело: власні дослідження автора.*

У зв'язку з цим організація діяльності мережі оптових ринків мала б забезпечуватися: формуванням та веденням державного реєстру оптових ринків, наданням їм відповідного статусу; прийняттям відповідної нормативно-правової бази; контролем за діяльністю оптових ринків та дотриманням ними основних правил роботи структур такого типу. Пріоритетними напрямами в цій площині можна виділити:

- здійснення єдиної державної регуляторної політики у сфері реалізації сільськогосподарської продукції;
- правовий захист інтересів суб'єктів ринку;
- створення та забезпечення належних умов для функіонування ринку сільськогосподарської продукції;
- забезпечення логістичних процесів на ринку сільськогосподарської продукції;
- створення й забезпечення належних і рівних умов доступу до ринку всіх його учасників;
- дотримання всіма учасниками ринку положень законодавства та захист їхніх прав.

Нормативно-правове регулювання діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції є однією з функції державних контролюючих органів, що полягає у розробці та затвердженні законодавчих нормативних актів, які своїми положеннями регулюють діяльність оптових ринків, окреслюють загальні норми та принципи функціонування й відповідальність за їх порушення.

Вирішення цих проблем є можливим за умови прийняття нормативних актів конкретної спрямованості на окремі види ринків з метою регулювання взаємо-узгоджених економічних відносин, що виникають між учасниками оптового ринку певного виду сільськогосподарської продукції з урахуванням захисту інтересів кожного з них.

Тому й не дивно, що для розвитку ринку окремих видів сільськогосподарської продукції виникла необхідність прийняття значної кількості нормативно-правових актів (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість прийнятих нормативно-правових актів у розрізі окремих ринків, 2000 – 2011 рр.*

Вид ринків	Нормативно-правових актів	
	усього	у т.ч. дотаційного характеру
Оптові ринки сільськогосподарської продукції	7	-
Ринок зерна	75	10
Ринок овочів	4	1
Ринок картоплі	2	-
Ринок цукру	15	5
Ринок льону	4	1
Ринок молока	10	4
Ринок продукції тваринництва	12	3
Ринок продукції птахівництва	3	-
Всього	132	24

**Джерело: власні дослідження автора.*

Як бачимо (див. табл. 2), найбільше нормативно-правових актів з питань розвитку ринку зерна, що складає 57% від загального числа прийнятих. Така їх кількість сприяла розвитку зернової галузі і збільшенню обсягів виробництва продукції в країні на рівні понад 50 млн тонн, що забезпечило Україні 7-ме місце у світовому експорті та заявило країну як одну з основних країн-зерновиробників.

Ефективність функціонування всіх суб'єктів оптового ринку залежить від рівня якості державного регулювання всіх процесів, що відбуваються на ньому. Законодавча діяльність держави є однією з форм реалізації її інстутиційного впливу на функціонування ринку. Інститут права є надійним засобом врегулювання відносин, що виникають на ринку сільськогосподарської продукції між його суб'єктами. Саме він забезпечує ті правові норми, які зумовлюють високу якість процесів.

Важливим кроком у нормативно-правовому забезпеченні основних засад функціонування оптового ринку сільськогосподарської продукції стало прийняття у 2009 р. Закону України "Про оптові ринки сільськогосподарської продукції" [3]. Положення зазначеного Закону визначають "правові засади організації діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні, регулюють відносини в цій сфері та спрямовані на захист прав і законних інтересів сільськогосподарських товаровиробників, які здійснюють оптовий продаж сільськогосподарської продукції власного виробництва".

Закон виділив оптові ринки сільськогосподарської продукції в окремий статус, надавши їм своїми положеннями пріоритетності і особливого стимулювання та державної підтримки й переваг при виділенні і отриманні земельних ділянок, податкових пільг тощо.

У ст. 1 зазначеного закону чітко подається визначення таких основних термінів, як: оптовий ринок сільськогосподарської продукції, інфраструктура ринку, асоціація оптових ринків, сільськогосподарська продукція, партія продукції, торгівля сільськогосподарською продукцією, оптова і роздрібна торгівля, покупці, продавці, саморегулівна організація оптового ринку, територія оптового ринку сільськогосподарської продукції, товаросупровідний документ тощо.

Положеннями ст. 6 вказаного закону передбачається, що діяльність оптового ринку спрямовується на: створення та забезпечення належних умов товаропросування сільськогосподарської продукції від виробника до споживача; сприяння умовам виникнення добросовісної конкуренції; визначення асортименту продукції; облаштування місця купівлі-продажу та зосередження продукції у визначеному для певного виду місці; надання учасникам ринку необхідної інформації про кон'юнктуру ринку.

У зазначеному законі положеннями ст. 7 чітко окреслюється сфера послуг, які надають оптові ринки для організації оптової торгівлі продукцією. Серед важливих слід виділити: забезпечення продавців спеціально облаштованими робочими місцями для підготовки та формування партій сільськогосподарської продукції до продажу; документальне оформлення купівлі-продажу сільськогосподарської продукції; організацію торгів, аукціонів; складування, зберігання, відвантаження та доставку партій сільськогосподарської продукції згідно з де-факто; контроль якості сільськогосподарської продукції; забезпечення учасників оптових ринків достовірною інформацією про кон'юнктуру ринку; узагальнення й поширення достовірної інформації щодо попиту і пропозиції сільськогосподарської продукції, рівня цін тощо.

За своєю функціональною роллю послуги відповідають зазначеним напрямам діяльності оптового ринку, але дискусійним моментом є комерційний характер наданих послуг, що містяться в положеннях ст. 7, де чітко вказано, що послуги "надаються на договірній основі" [3]. Проте не визначено ні їх відсоткового коридору, ні принципів, ні методики формування цін на ці послуги. Суперечливість цих тез посилюють положення ст. 13 і 14, які передбачають надання оптовим ринкам, незалежно від їх форм власності, фінансової допомоги держави на період становлення, "за рахунок коштів Державного бюджету на безповоротній та/або поворотній основі" [3], а також "шляхом надання позик, кредитів та будь-яким іншим шляхом" [3]. Тут узаконюються також пільги або спеціальний режим оподаткування. Тому, на нашу думку, якщо становлення й розвиток оптового ринку фінансово стимулюється і підтримується державою, то вартість його послуг мала би бути економічно обґрунтованою, контрольованою державою, лояльною до виробників сільськогосподарської продукції, які поставляють її на ринок, і не перевищувати 2-3% від вартості завезеної продукції.

Державна політика підтримки розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції чітко викладена у ст. 10 Закону України "Про оптові ринки" [3]. Положеннями цієї статті вона здійснюється шляхом: сприяння створенню, законодавчого забезпечення їх діяльності; організації діяльності та ефективного функціонування оптових ринків; надання державної фінансової підтримки у період їх становлення; фінансової участі держави у створенні оптових ринків та інфраструктури, необхідної для їх функціонування; створення та підтримки функціонування системи інформаційного забезпечення; повного або часткового відшкодування вітчизняним товаровиробникам витрат на зберігання та складування сільськогосподарської продукції в межах інфраструктури оптових ринків упродовж періоду їх становлення за рахунок коштів Державного бюджету; застосування до оптових ринків механізмів фінансової допомоги та підтримки; надання оптовим ринкам земельних ділянок; сприяння кооперації сільськогосподарських виробників продукції та створенню кооперативних оптових ринків сільськогосподарської продукції [3].

Положеннями цього Закону також визначаються умови набуття та позбавлення статусу юридичної особи "оптового ринку", які, на нашу думку, мають доволі суб'єктивний характер, оскільки згідно з вимогами ст. 4 цей статус надається лише "центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну аграрну політику, політику у сфері сільського господарства, на конкурсній основі в установленому Кабінетом Міністрів України порядку" і зовсім обмежується в процесі створення і їх становлення участь органів влади на регіональному рівні. Не зовсім зро-

зумілим є, яких конкурсних умов необхідно дотриматися його учасникам, якщо є чітко визначений пакет документів, необхідних для подання в центральний орган виконавчої влади, та порядок їх розгляду.

Суперечливими є й умови позбавлення юридичної особи статусу "оптового ринку". Однією з підстав позбавлення статусу юридичної особи, як визначено положеннями названого закону, є "виявлення недостовірних відомостей, зокрема розбіжностей між відомостями, викладеними в поданих юридичною особою для набуття статусу оптового ринку сільськогосподарської продукції документах, та фактичними даними", що суперечить самим умовам отримання цього статусу. Зазначений момент більше стосується умови відмови в одержанні статусу "оптового ринку", ніж його позбавлення.

Державне управління діяльністю оптового ринку сільськогосподарської продукції не може гарантувати ефективність його функціонування, оскільки вирішення проблем, які виникають при цьому, часто залежить від політичної, правової, зовнішньоекономічної, соціальної та економічної ситуації в цілому в країні. До того ж функціонування аграрного сектору, а отже, і ринку сільськогосподарської продукції передбачає наявність високого ризику, від якого не можна убезпечитись навіть найдосконалішим механізмом господарювання. Тому на допомогу вдосконаленню відносин між учасниками оптового ринку сільськогосподарської продукції, крім чинного законодавства, мають бути розроблені і прийняті внутрішні установчі документи. Наприклад, у товаристві з обмеженою відповідальністю "Ринок сільськогосподарської продукції „Шувар" [7] розроблено і запроваджено механізм співпраці з органами місцевого самоврядування. Відповідно він зобов'язує адміністрацію ринку "Шувар" здійснювати збір інформації про місця концентрації виробництва плодоовочевої продукції за допомогою опитування виробників про обсяги, асортимент, урожайність культур та продуктивність тварин. Для цього укомплектовуються та видаються каталоги, періодичні спеціалізовані видання, довідники та інші інформаційні матеріали, що дають змогу виробникам дослідити кон'юнктуру ринку. Для заохочення сільськогосподарських товаровиробників до співпраці адміністрацією оптового ринку розроблена і запроваджена картка виробника, яка видається і реєструється на транспортний засіб, з якого планується доставка і реалізація продукції на ринку.

Висновки. Виходячи з природи формування та прояву ринкових відносин, ринок не завжди в змозі самостійно раціонально і справедливо врегулювати відносини між виробниками і споживачами на користь останніх, що потребує втручання держави.

Однією з можливостей державного регулювання діяльності оптового ринку сільськогосподарської продукції є створення відповідної нормативно-правової бази.

Дія сукупності нормативно-правових актів забезпечує покращання функціонування ринку сільськогосподарської продукції, з одного боку, у площині вдосконалення його організаційно-економічного механізму, а з іншого – спрямована на зміцнення сталості зв'язків між суспільно необхідною працею та цінами товарів за відносної відповідності попиту і пропозиції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Господарський кодекс України // Звід кодексів і законів України. – К. : Укр. агентство інформації та друку "Рада", 2007. – С. 97–166.

2. Звід кодексів і законів України. – К. : Укр. агентство інформації та друку "Рада", 2007. – 800 с.

3. Про оптові ринки сільськогосподарської продукції : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/.

4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua.

5. Державна цільова програма створення оптових ринків сільськогосподарської продукції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/.

6. Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 1. – Ст. 17.

7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://shuvar.com/index.php?mod.